

Dèklaachon du drèye de l'òmò

Dèklaachon du drèye de l'òmò pè tu lu pa.i du mondo

Dèvan kè diyè

Yu kè la rèkònyichinhi de la dinyitò de tu luz òmò – tu minbrò de la méma familyi aouè lu mémò drèye kè nyon pou leû fouiyè – rèprèzintè lò pilyér de la libartò, de la justis è de la pè du mondo,

Yu kè, kin lu drèye de l'òmò son pò rèkònyu, son mèprijé, on arvè a d'aktò barbaò, rèvòltan pè la konhyinhi de l'òmò è yu k' on a di d'an fôrta ouè kè tò sò kè l'umanitò atin par dèssu tôte, y'é on mondò yeû kè luz òmò saon librò de prèdjé è de krè-, dèbaraché de leû peur è de la mizèa,

Yu kè, pè kè l'òmò sussè pò òbledja, én' daryé rèkòrh, de sè rèvòltò kontra lu ki voudriyan l'èkrazò è lò rèbòché, y'é fran én'pòrtan kè su drèye pouchissan èhè prèzarvò pè lò pouvèr de la justis,

Yu kè y'é fran én'pòrtan d'én'kòadjé lò dèvelòpamin de rèlachon d'amitcha én'trè lè nachon,

Yu kè, din la Chòrta, lu pouéplò de lè Nachon Rèunèytè on tòrnò diyè, òte è fôr, leu fouè din lu drèye de l'òmò, din la dinyitò è lò pri de la parsena, din l'ègalitò duz òmò è de lè fènè è yu k' i sè son di prèstò a fè- krèyre lò prògrè de la sòssyètò è a betò su pya de kondichon de vya pi bouèè è an pi gran libartò,

Yu kè luz Ètate Minbrò sè son én'gadjé a acheûò, man dan la man aouè l'Organizachon de lè Nachon Rèunèytè, lò rèspè pè tu lu pa.i du mondò du drèye de l'òmò è de lè libartè ki fon parti de sa nateûa,

Yu kè on komon idé de slò drèye è libartè é de la pi òta én'pòrtanhi pè rinplère konplètamin sè én'gadzemin,

l'Assinblò gènèòla

di, òte è fôr kè la prèzinta Dèklaachon du drèye de l'òmò pè tu lu pa.i du mondò rèprinziintè on komon idé. I fò kè tu lu pouéplò è tètè lè nachon arvissan a betò su pya sè idé pè kè tu luz òmò, tu lu rouadzò de la sòssyètò ky on sla Dèklaachon tòdzò a l'èspri, fachissan l'èfôr, pè l'én'sènyamin è l'èdukachon de fè- krèyre lò rèspè de slò drèye è libartè è d'acheûò, pè de moujèè d'òdrè nachenal è én'tèrnachenal ki vaon tòdzò pi aan, la rèkònyichinhi è l'aplikachon pè tu è partòte, òche byin pè lè pòpulachon duz Ètate Minbrò kè pè lu pa.i ki son plaché dèzò leû kmindamin.

Artiklò on

Tu luz òmò vinyon u mondo, librò, tu tòton pè leû dinyitò è leû drèye. Y'on tu d'émò è dè konhyinhi è i dèvon fè- mouhò dè fratèrnitò aouèy luz òtri.

Artiklò du

- 1- Tsakon pou betò én' aan tu lu drèye è tòtè lè libartè én'skrité din sla Dèklaachon, sin fè- dzén' dè diféinhi dè rasse, dè kòleur dè pèl, dè sèxe, dè linva, dè relijyon, d'opinyon pòltekò ou dè tòt òtrò opinyon ki pouri vi- dè la nassionalitò, dè l'òrijina sòssyòla, dè la fòrtèna, dè la nèchinhi ou dè nèn'pourtè kén't' òtra situachon.
- 2- Én' plus, on faa pò dè diféinhi d'aprè lò statu pòltekò, sè dè la justis, la plahi én'tèrnachenòla du pa.i ou dè l'indrèye dè yeû kè an parsena vén', kè sè pa.i süssè én'dèpindin, soumèye a tutèla, pò librò ou òbledja dè sè plèyé a an limitachon dè su pouvèr.

Artiklò trèye

Tsakon a drèye a la vya, a la libartò è a la prètèkchon dè sa parsena.

Artiklò katrò

Nyon saa tu- én' èsklavadzò ni fòrcha dè sarvi on mètrè. L'èsklavadzò è lò kòmèrsò duz èsklòvò dè n'én' pourta kén'ta fahon son én'tardi.

Artiklò hén'

Nyon saa soumèye a la tòrteûa, a dè pounichon ou dè trètamin kruèl, én'dinyò ou ki rèbòchon l'òmò.

Artiklò chi

Tsakon a drèye, yeû k'â süssè, a la rèkònyihinhi dè su drèye dèvan la justis.

Artiklò sète

Tsakon é su lò mémò pya dèvan la lòè è a drèye a la méma prètèkchon dè la lòè, sin diféinhi. Tsakon a drèye a la méma prètèkchon kontra tòta parsialitò ki va.i a l'én'kontra dè sla prézinta Dèklaachon è kontra tuz én'kòadzemin a sla parsialitò.

Artiklò vout

Tòtè lè parsenè on lò pouvèr dè sè rèvédrè dèvan lè juridikchon nachenòlè kin leû drèye ki son rèkònyu pè la konstituchon ou pè la lòè son pyateûò.

Artiklò nou

Nyon pou éhè arèhò, én'prèjeûò ou tsacha dè son pa.i, sin vretòbla réjon.

Artiklò dji

Tsikè parsena a lò mémò drèye kè lèz òtrè, d'éhè akoutò publikamin pè on tribunal én'dèpindin è én'parsial ki dèssidaa, ou bèn' dè su drèye è dè sèz òbligachon ou bèn' dè la bouéa réjon dè l'akuzachon mandò kontra lyi pè an pounichon.

Artiklò onhè

- 1- Tòta parsena akouzò pè an mòvèji akchon réstè inòchinta tin kè sa fòta dèvan la lòè a pò éhò prouvò pindin on pròssè publik yeû kè tòtè lè gaanti pè sa dèfinsa lyi on éhò akòrdò.
- 2- Nyon saa kondanò pè d'akchon ou dè mankamin ky on éhò kòmèye a on moumin yeû ky évè pò én'tardi pè lè lòè nachenòlè ou én'tèrnachenòlè. Dè la méma fahon, on poua pò balyé an pounichon pi fòta kè la ky évè prèyussa u moumin dè la fòta.

Artiklò dòhè

Y'é dèfindu d'alò betò lò nò din la vya parsenèla dè lè dzin, din leû familyi, leû baraka, lè lètrè ki mandon ou rèchèyvon. Y'é dèfindu dè betò bò leû òneur è leû rèputachon. Tsikè parsena a lò drèye a la pròtèkchon dè la lòè dèvan dè paèlyèz atakè.

Artiklò trèhè

- 1- Tsikè parsena a lò drèye dè sirkulò libramin è dè pouchèr rèstò yeû kè le vou én' dedin d'on étate.
- 2- Tsikè parsena a lò drèye dè s'én' mòdò d'on pa.i, mémò du sén' è lò drèye dèz i tòrnò.

Artiklò katouhè

- 1- Én' kasse dè parsékuchon, tòta parsena a lò drèye d'alò tsartché réfujò è dè pouchèr éhè akoulyèyta, din d'òtri pa.i.
- 2- On pou pò akòrdò sè drèye a kortchon ky é pòrchuvu pè on krimò òtrò kè pòltekò ou pè d'aktò kontrèò a lè dirèkchon è uz idé dè lè Nachon Réunèytè.

Artiklò tchinè

- 1- Tsakon a drèye a an nachenâlitò.
- 2- On pou pò fouiyè a kortchon sa nachenâlitò pò dèpli kè son drèye a n'in tsandjé.

Artiklò sèhè

- 1- Kin i son én' adzò, l'òmò è la fèna dè n'én'pourta kén'ta rasse, nachenâlitò ou relijyon, on lò drèye dè sè maryò è dè fondò an familyi. Tu du on lu mémò drèye dèvan lò mariédzò, pindin k'i son maryò è én' kasse dè divòrsò.
- 2- Lò mariédzò pou éhè foua slamin aouè l'akòr librò è én'tchér du futur maryò.
- 3- La familyi é nateûèlamin lò pilyér dè la sòssyètò, l'a drèye a la pròtèkchon dè la sòssiètò è dè l'Étate.

Artiklò disète

- 1- Tòta parsena, òche byin sòlèta kè én' kòlèktivité, a drèye a la pròprietè.
- 2- On pou pò sin réjon prindrè la pròprietè dè kòrtchon.

Artiklò dijvoute

Tòta parsena a drèye a la libartò dè pinché, dè konhyinhi è dè relijyon ; i vou diyè kè on a lò drèye dè tsandjé dè relijyon ou d'idé, dè diyè sa relijyon ou suz idé publikamin ou én'trè sè, pè l'én'sènyamin, la prateka, din tètè lè sérémòni a l'èglji ou tché sè.

Artiklò dijnou

Tsakon a lò drèye a la libartò d'avèr son opinion è dè lò diyè. I supouzè k'on a lò drèye dè pò éhè én'kyètò pè suz idé, k'on a lò drèye dè tsartché, dè rèchèyvrè è dè mandò, sin s'òkupò dè lè frontché-, lèz én'fòrmachon è luz idé pè tu lu mòayin.

Artiklò vin

- 1- Tòta parsena a lò drèye dè s'assòssiyé aouè d'òtrè pè dè bouéè tsouzè.
- 2- Nyon pou éhè òbledja dè sè betò din an assossiachon.

Artiklò vintchon

- 1- Tsikè parsena a lò drèye dè diyè son mòte din la dirèkchon dè la vya dè son pa.i, k'i sussè dirèktamin ou pè la ouè dè lu ky on éhò libramin dèzinyé.
- 2- Tòta parsena a lò drèye dè s'òkupò dè lè fonkchon peblekè dè son pa.i, din dè kondichon d'ègalité.
- 3- L'òtòritè du pouvèr publik é chadoua su la volontè du pouéplò. Sla volontè dèye sè diyè pè d'èlèkchon ònéhè ki dèvon sè ti- pèryòdikamin u vôte sègrète ou d'an fahon ki gaantèychè la libartò du vôte. Tò lò mondò pou vòtò.

Artiklò vint è du

Tòta parsena, én' tin kè minbrò de la sòssyètò, a drèye a la sèkürìtò sòssyòla ; le pou prètindrè a an vya konvinyòbla, a pouchèr ti- sa plahi din la sòssyètò, a pouchèr sè kultivò, én' parsena dinyi, a l'èspri uvér è kapòblò de s'én'retsi. Tò sin aouè la kontribuchon de l'èfòr nachenal è de la kòòpéachon én'tèrnachenòla, én' tinyin kontchè de l'òrganizachon è de lè rèsòrsè de tsikè pa. i.

Artiklò vint è trèye

1. Tòta parsena a drèye a l'ouvra, le dèye pouchèr chèzi libramin son ouvra, din de kondichon justè è konvinyòblè. Le dèye èhè parò kontra lò tsòmadzò.
2. Pè la méma ouvra, tò lò mondò a drèye a la méma pâyi, sin diféinhi.
3. Sè ki travalyè a lò drèye d'èhè payé d'an fahon justa è konvinyòbla pè pouchèr vivrè, lui è sa familyi, an vya konfòrma a la dinyitò de l'òmò. Én' kasse de bèzoin, a dèye pouchèr kontò su luz òtri mòayin de pròtèkchon sòssyòla.
4. Tòta parsena a lò drèye de sè groupò aouè d'òtri pè betò su pya on sindikate pè dèfindrè suz én'tèè.

Artiklò vint è katrò

Tòta parsena a drèye u rèpou è a lè distrakchon. Lò tin de l'ouvra dèye èhè limitò réjeùòblamin è dèye lòché plahi a de kondjé payé régulyé.

Artiklò vin hén'

1. Tòta parsena a drèye a an vya konvinyòbla pè acheùò sa santé, pè èhè a l'èjò, lyi è sa familyi, d'abòr pè la noreteûa, l'arbilyemin, lò lòdzemin, lò medzòhén' è lè droguè pè sè sònyé è pè lu sarvechè de la kòlèktivitò kin le n'a fòta. L'â drèye a la sèkürìtò én' kasse de tsòmadzò, de maladi, d'én'validitò, de vèvò, de vyèyès ou alòr, din tu lu kasse de pértà de su mòayin de vivrè a la suita d'avarò én'dèpindin de sa volontò.
2. La maternitò è lò dzevèò adzò on drèye a èhè spéssiolamin èydò. Tu luz èfan, k'i sussan vu u mondo din ou én' dèfour du mariédzò dèvon pròfitò de la méma pròtèkchon sòssyòla.

Artiklò vint è chi

1. Tòta parsena a drèye a l'èdukachon. L'èdukachon dèye ryin kòhò du moin pè l'èkoula tak u sartifikate. Y'é òbledja de balyé l'én'strukchon a tu luz èfan. L'én'sènyamin tèknik è pròfècheùèl dèye èhè jènèralizò ;lu granz ètudzò dèvon èhè uvér, d'ègòla fahon, a tu lu ki l'on mretò.
2. L'èdukachon dèye tsartché lò dèvèlòpamin konplèt de la parsenalitò de l'òmò è de lè libartè ki son lè fondachon de la sòssyètò. Le dèye èydò la konpréinchon, la tòléanhi è l'amitcha éntèrè lè nachon, lè rasse, lè relijyon è tòton pè lò dèvèlòpamin du travò de lè Nachon Réunèytè, pè manti- la pè.
3. Lu pa.in son lu premyé a avèr lò drèye de chèzi la sòrta d'èdukachon k'i voulyon pè leûz èfan.

Artiklò vint è sèt

1. Tòta parsena a lò drèye de s'òkupò de la vya de l'èspri din sa kòmünòtò, de prindrè son plèji aouè lè bèlè tsouzè è de partissipò u prògrè de la syanhi è a sò kè l'apourtè de bon.
2. Luz èkrivin, luz artist, luz òmò de syanhi ki pròduiyon an ouvra on lò drèye d'avèr la pròtèkchon pè leûz én'tèè matèryèl è pè sò ki leû rèvén' mòròlamin.

Artiklò vint è vout

Tsikè parsena a drèye a s ky ussè, su lò plan sòssyal è én'tèrnachenal, l'òdrè pè kè lu drèye è lè libartè én'skri din sla prèzinta Dèklaachon pouchissan tròvò leû plin èfè.

Artiklò vint è nou

1. L'òmò a dè dèver dèvan la komunôtò yeû kè lò dèvelòpamin librò è én'tchér dè sa parsenalitò é pòcheblò.
2. Kin a fè valyèr su drèye è kin a pròfitè dè sè libartè, tsakon dèye slamin sè plèyé a lè limitachon prèyussè pè la lòè, justò pè acheûò la rèkònyichinhi è lò respè du drèye è dè lè libartè duz òtri è pè rèpondrè a sò kè demandè la mòròla, l'òdrè publik è an bouéa vya pè tu, din an sòssyètò gòvornò pè lò pouéplò.
3. Slò drèye è slè libartè pouron jamè s'ègzarsò d'an fahon kontrèa uz idé è a lè ryèglè dè lè Nachon Rèunèytè.

Artiklò trinta

Pò an sòla dispòzichon dè la prèzinta Dèklaachon pou sarvi a òtòrizò on Ètate, on groupamin ou an parsena, a dèstruiyè lu drèye è lè libartè kiz i son én'skri.

Tradukchon : Anne-Marie Bimet

patois d'Hauteville-Gondon – vallée de la Tarentaise - Savoie